

Biblioteca Județeană: Personalitatea săptămânii – Octav Băncilă, artistul care a dat glas suferinței poporului

De către

Monitorul de Vaslui

8 februarie 2025

Octav Băncilă este unul dintre cei mai importanți pictori realiști români, cunoscut pentru tematica sa predominant socială și istorică. Mai mult decât un artist talentat, el a fost un martor al epocii sale, un apărător al adevărului și un luptător prin artă, transformând suferința și speranțele celor oprimați în imagini de o forță emoțională copleșitoare. Considerându-se un purtător de cuvânt al celor marginalizați, Băncilă surprinde în lucrările sale viața precară a acestora, cu intenția de a trezi conștiința colectivă și de a evidenția puterea lor de a schimba destinul societății.

Opera sa duce mai departe tradiția realistă și progresistă a artei românești, oferind un exemplu viu de creație dedicată poporului. De-a lungul timpului, creația sa se definește atât prin anumite imperfecțiuni, cât și prin profunzimea valorilor sale umane. Stilul său artistic este simplu și direct, iar mesajul

transmis rămâne profund popular, închinat mereu omului, ale cărui suferințe le-a împărtășit și ale cărui aspirații spre un trai mai bun le-a exprimat cu sinceritate.

Băncilă a șocat prin viziunea sa realistă, prin impunerea unui limbaj pictural care amintește de „urâtul” expresioniștilor și prin preferința pentru subiecte considerate neartistice – aspectele mizere ale vieții celor săraci. A urmărit să redea adevărul dramatic fără a-l înfrumuseța, folosind forme aspre, dinamice și uneori un expresionism accentuat al liniei și culorii pentru a sublinia mesajul transmis. Compozițiile sale sunt rareori tributare regulilor academice sau influențelor marilor maeștri, urmărind mai degrabă un impact vizual și emoțional direct asupra privitorului.

Octav Băncilă s-a născut pe 4 februarie 1872 – sau, potrivit altor surse, pe 27 ianuarie 1872 – în comuna Corni, aproape de Botoșani, într-o familie care s-a confruntat cu numeroase dificultăți. Tatăl său, Vasile Băncilă, copleșit de responsabilitatea de a întreține o familie cu cinci copii, a luptat din greu pentru a le asigura un trai decent, însă eforturile sale de a-și îmbunătăți situația materială au fost zadarnice.

Mama sa, Profira, născută Neculce, provenea dintr-o familie de răzeși scăpătați, înrudită cu marele cronicar Ion Neculce. După nașterea lui Octav, familia s-a mutat la Botoșani, unde a deschis o prăvălie în speranța unei vieți mai bune. Din nefericire, negustoria nu le-a adus prosperitatea dorită, iar tatăl său a fost nevoit să-și ipotecheze casa pentru a face față dificultăților financiare.

La doar patru ani, Octav rămâne orfan de tată, ceea ce complică și mai mult situația familiei. Încă din primii ani de școală, este trimis la Iași, fiind crescut de surorile sale mai mari. După absolvirea școlii primare, se înscrie la Gimnaziul „Ștefan cel Mare”, unde urmează doar doi ani de studiu.

Încă din copilărie, manifestă o înclinație deosebită pentru desen. Caietele sale sunt pline de schițe naive, dar expresive, înfățișând oameni și scene din jurul său. Această pasiune timpurie pentru artă avea să devină, mai târziu, misiunea

sa de viață, reflectată în operele sale marcate de o profundă sensibilitate socială.

Talentul său nu trece neobservat de familie, iar sora și cumnatul său, Ion Nădejde, hotărăsc să îl înscrie la Școala de Arte Frumoase din Iași. Aici, Băncilă arată un interes deosebit pentru pictură, remarcându-se prin perseverență și talent. Pe parcursul anilor de studiu, este recompensat de mai multe ori cu medalii și aprecieri din partea profesorilor, care îi recunosc potențialul artistic.

Când se organizează concursul pentru obținerea unei burse de studiu în străinătate, Băncilă obține premiul I. Astfel, ajunge la München, unde, la examenul de admitere la Academia de Arte Frumoase, se clasează printre primii. După finalizarea studiilor, călătorește prin Franța și Italia, vizitând marile muzee și aprofundând arta maestrilor picturii clasice. Această experiență îi oferă o perspectivă amplă asupra evoluției artei și îi îmbogățește viziunea artistică.

În drumul său spre definirea unui stil propriu, se confruntă cu numeroase dificultăți. Diversitatea curentelor artistice și a tehnicilor descoperite în timpul șederii sale la München îl determină să experimenteze variate modalități de expresie, încercând să găsească cea mai potrivită formă prin care să își transmită gândurile și trăirile interioare.

Revenit la Iași pentru a-și satisface stagiul militar, are ocazia să observe îndeaproape viața grea și suferințele soldaților. Această experiență îi întărește convingerile sociale și influențează profund tematica lucrărilor sale viitoare.

În paralel, pictorul lucrează cu perseverență, pregătindu-și prima expoziție, inaugurată în anul 1900, în atelierul de decoruri al Teatrului Național din Iași. Expoziția reunește peste 100 de tablouri, rodul muncii sale de aproape șapte ani. Lucrările sale sunt apreciate atât de intelectualii progresiști ai Iașului, cât și de muncitori, care îi recunosc talentul și mesajul social profund.

Expoziția ridică numeroase probleme sociale și artistice, devenind subiect de dezbatere mult timp după închiderea sa. Deși nu se bucură de succesul pe care

Îl merita, evenimentul marchează un moment important în cariera lui, consolidându-i reputația de pictor al realității sociale și de artist curajos. Tot mai mulți contemporani încep să îl privească drept un creator îndrăzneț, de la care se așteptau opere și mai semnificative în viitor.

Deși, la început, este influențat de unele tendințe decadente care dominau arta Münchenului la acea vreme, Băncilă reușește treptat să le înlăture, alegând să meargă pe calea realismului. Își dă seama că tablourile alegorice, atât de apreciate în mediile academice, erau departe de realitatea trăită de popor și de marile probleme ale epocii sale. Astfel, își dedică arta surprinderii autenticității vieții celor defavorizați, transformând pictura într-un puternic manifest social.

În 1901 este numit profesor de caligrafie și desen la Școala Normală „Vasile Lupu” din Iași, apoi la Gimnaziul „Ștefan cel Mare”. În anii care au urmat pictează personaje reprezentative ale societății marginalizate: bătrâni sărmani, peticari, cârpaci, vânzători de haine vechi, oameni apăsați de greutate, surprinși în ipostaze pline de dramatism. Fie că îi înfățișează rugându-se, muncind sau pur și simplu trăindu-și existența precară, artistul reușește să le redea demnitatea și forța interioară, în ciuda vieții mizere pe care o duc.

Profund legat de patrie, Băncilă refuză să emigreze, deși i s-au oferit oportunități tentante peste ocean. Chiar și în timpul șederii la München, a pictat tablouri inspirate din viața românească, trimițând lucrările în țară, semn că gândurile sale erau mereu îndreptate spre poporul său.

Relațiile sale cu cercurile progresiste, temperamentul său combativ și crezul său artistic l-au ajutat să-și definească un stil propriu, caracterizat printr-o expresie simplă, directă, accesibilă tuturor. Temele îndrăznețe abordate de el au pătruns adânc în conștiința poporului, transformându-l într-un simbol al artei cu mesaj social. Confruntându-se cu greutate și adversități, analizând critic realitatea din jur, își cristalizează treptat convingerile revoluționare, care vor sta la baza întregii sale opere.

Convins că trebuie să ofere poporului o artă în care acesta să se regăsească, artistul începe o muncă titanică de zugrăvire a unei veritabile fresce sociale, surprinzând evenimentele majore din primele două decenii ale secolului XX. În această perioadă, creația sa atinge apogeul, devenind tot mai dedicată cauzelor sociale.

Pictează portrete ale unor actori, scriitori și oameni de cultură progresiști, dar și scene critice inspirate din viața ghetoului din Iași. Demască regimul dur și condițiile grele din armata burghezo-moșierească prin lucrări precum „Recrutul”, „Dezertorul” sau „Ultimul drum”. Aceste picturi, prin inovația tematică și profunzimea mesajului, atestă angajamentul său față de realitatea socială și lupta pentru dreptate.

Izbucnirea Răscoalei din 1907 reprezintă un moment de cotitură pentru Băncilă. Martor indirect al represiunii brutale, artistul este profund marcat de imaginile trupurilor sfârtecate, ale gropilor comune și execuțiilor în masă. Aceste atrocități declanșează în sufletul său o revoluție interioară, determinându-l să își asume misiunea de a demasca, prin artă, crimele comise împotriva țăranilor răsculați. Astfel, ia naștere celebrul ciclu „1907”, o serie de lucrări care surprind cu dramatism și forță expresivă această pagină tulburătoare din istoria României.

Reacția provocată de picturile lui a avut impactul unui adevărat șoc. Indignarea și revolta s-au răspândit în întreaga țară, stârnind panică în rândul autorităților. Oficialitățile, alarmate de forța mesajului său artistic, au recurs la măsuri drastice, iar ziarele care au publicat aceste lucrări au fost confiscate.

Primul său contact serios cu capitala țării s-a produs în 1908, cu prilejul concursului organizat de Ateneul Român pentru ocuparea unor catedre în învățământul artistic. În cadrul acestui eveniment, Băncilă a expus două dintre cele mai tulburătoare pânze ale ciclului 1907: „1907” și „Execuția”. Reacția autorităților a fost una categorică – concursul a fost anulat, scandalul declanșat având ecouri puternice în mediul cultural.

Însă artistul nu s-a lăsat descurajat. În anul următor, s-a prezentat din nou la concurs, de această dată cu un număr mai mare de lucrări – 20 de tablouri, printre care „Înainte de 1907”, „Recunoașterea” și „Înmormântarea”. Deși picturile sale au fost apreciate pentru forța lor expresivă și profunzimea mesajului, reacția guvernului nu a întârziat să apară. Agenții poliției au pătruns în sala de expoziție și au dat jos de pe pereți trei dintre lucrările artistului. Pentru a împiedica accesul lui Băncilă la catedră, autoritățile au anulat din nou concursul. După mulți ani de șicane și așteptare, Băncilă este în sfârșit numit, în 1916, profesor de pictură la Școala de Arte Frumoase din Iași.

Opera lui Băncilă este vastă și impresionantă, însumând aproape 1.500 de lucrări – picturi în ulei, desene, acuarele, guașe –, abordând o varietate de genuri artistice: de la compoziție la portret, de la scene de gen la peisaj, de la naturi statice la reprezentări florale. Cu toate acestea, în centrul preocupărilor sale s-a aflat întotdeauna pictura cu caracter social, prin care și-a demonstrat cel mai bine talentul, sensibilitatea și angajamentul față de problemele celor nevoiași.

Un aspect important al creației sale îl reprezintă tematica evreiască. În aceste picturi, artistul a surprins diferențele dintre clasele sociale, evidențiind antagonismele dintre ele. A înfățișat viața grea a evreilor săraci din Iași, dezvăluind suferințele celor exploatați, și a criticat dur zarafii bogați și cămătarii. Un loc aparte în opera sa îl ocupă și picturile inspirate de viața ȝiganilor, în special a celor nomazi. Artistul a realizat peste o sută de lucrări în care a evocat căruțele nomazilor ce străbat meleaguri îndepărtate.

Peisajele sale nu au fost niciodată un scop în sine, ci mai degrabă un fundal menit să pună în valoare activitățile umane. Personajele sunt înfățișate, de cele mai multe ori, în timpul muncii, surprinse în momente autentice ale existenței lor cotidiene.

De asemenea, portretele și florile ocupă un loc important în creația sa. Deși numeroase, acestea sunt inegale ca valoare artistică. Florile au fost o temă îndrăgită, mai ales în ultima perioadă a vieții pictorului. Spre deosebire de alți

artiști, el nu a pictat flori de seră, scumpe sau exotice, ci a preferat să redea frumusețea discretă a florilor simple, întâlnite în casele oamenilor de rând.

Trăind într-o societate dominată de burghezie și moșierime, care își impunea cultura, valorile și concepțiile, Băncilă s-a confruntat nu doar cu constrângerile epocii sale, ci și cu propriul său temperament vulcanic. Fire impetuoasă, a trebuit să lupte atât cu obstacolele sociale, cât și cu spontaneitatea sa artistică, uneori greu de controlat. Cu toate acestea, el a reușit să găsească forme potrivite pentru a transmite, cu autenticitate și putere, idealurile de dreptate și adevăr care l-au ghidat întreaga viață.

La vârsta de 65 de ani, și-a încheiat activitatea de profesor la catedra de pictură a școlii din Iași. În 1940, s-a mutat împreună cu familia la București, într-o casă veche, cu o curte umbrită de copaci. Nu a mai apucat să vadă că s-a făcut dreptate țăranilor și muncitorilor pictați de el. S-a stins din viață pe 3 aprilie 1944, în urma unui edem pulmonar.

Astăzi, Băncilă este considerat un clasic al picturii românești. Cu limitele și conflictele arătate a izbutit să creeze o seamă de opere valoroase și deosebit de semnificative. Și aceasta pentru că arta lui a constituit o armă de luptă, un mesaj al progresului, o oglindire vie și puternică a vieții și luptei poporului muncitor, de la care s-a inspirat, contribuind la transformarea vieții lui.

Opera sa se înscrie în marea tradiție a luptei poporului român și rămâne, pentru generațiile viitoare, unul dintre cele mai puternice exemple de artă dedicată cauzei sociale, cu un profund mesaj revoluționar.

Bibliotecar, Luciana Macovei

Biblioteca Județeană „Nicolae Milescu Spătarul” Vaslui

Bibliografie: Octav Băncilă. Petru Comarnescu. București: Meridiane, 1972. Octav Băncilă. Cristian Benedict. București: Meridiane, 1961. Octav Băncilă: 1872-1972. București: Consiliul Culturii și Educației Socialiste, 1972. Băncilă. Ruxandra Dreptu. București: Meridiane, 1987.